

EUROPÆISK
MIDDELALDER
FESTIVAL
HORSENS

MUSIK I MIDDELALDEREN

Musik i middelalderen

Middelalderens musikhistorie strækker sig fra år 600 til 1500 e. Kr. og danner på flere områder grundlag for den vestlige musikkultur.

Den kristne kirke var i middelalderen den institution, der fremfor nogen anden dannede ramme om kulturlivet. Derfor er det ikke underligt, at det er kirkemusikken, vi kender mest til, når det gælder middelalderens musik.

Foruden nodeskriften var kirkens vigtigste bidrag til musikkens udvikling flerstemmigheden og den gregorianske sang, hvor i det afspejles, at kirkemusikkens væsentligste formål

og funktion var at forkynde det kristne budskab.

Den gregorianske sang

Den gregorianske sang er vokalmusik til brug under gudstjenester eller messer og blev udført af et enstemmigt kor. Det vil sige, at den var uden harmonik og brug af akkompagnerende instrumenter.

Den gregorianske sang blev praktiseret i den katolske kirke helt frem til 1965, hvor man indførte sang på nationalsprog.

Noder og flerstemighed

Som nævnt var et af middelalderens vigtigste bidrag til musikhistorien udviklingen af en nodeskrift og dermed en musikalsk skriftkultur. Med udgangspunkt i den velkendte gregorianske sang begyndte man at komponere for flere stemmer.

Med flerstemmigheden flyttede man fokus fra teksten til musikken, og dermed skete der også en vægtforskydning mellem formidlingen af det kristne budskab og det æstetiske udtryk.

Fra ca. 1320 til 1380 opstod en katolsk kirkemusik kendetegnet ved en ubrudt flydende strøm af toner, hvor stemmer og satser griber ind i hinanden, bringer hinanden videre og efterligner hinanden. Samtidig begynder man at møde en række store komponister, som ud fra et fælles

stilgrundlag hver især gav musikken en særlig kunstnerisk udformning og skilte sig ud som individer.

Den verdslige musik

I middelalderen blev musikken ikke betragtet som et æstetisk nydelsesmiddel eller kunst i den forstand. Såvel inden for som uden for kirken var der tale om brugskunst, der tjente et formål og en funktion i forhold til hverdagens gøremål. Uden for kirken udfoldede musikken sig således i hjemmet, på markederne, ved hoffet, på beværtninger, under det daglige arbejde, ved festlige lejligheder osv.

Middelaldermusikeren og komponisten adskiller sig meget fra den musikerforståelse, vi kender i dag. Dengang var der ikke tale om heltestatus og store stjerner.

Tværtimod havde de musikere, der levede af musikken, som regel lav so-

cial status. Ikke mindst fordi kirken så skævt til de verdslige musikere, hvis musik blev sat i forbindelse med hedenske fester og dyrkelsen af verdslige glæder.

En anden ting var, at man ikke gik særlig meget op i dét at være komponist. De fleste værker er derfor anonyme. Endelig skal det nævnes, at musikudførelse i vid udstrækning var forbeholdt mænd. En stor udøvergruppe var de omvandrende musikere og sangere.

Musikerne optrådte alene eller i mindre grupper, selvom der ikke var tale om noget orkester i egentlig forstand - heller ikke ved de store banketter eller bryllupper.

Musikudførelse

Ud over kirkens folk var det de færreste, der kunne læse og skrive musik, og som havde råd til papir.

Derfor er meget af den verdslige musik - især dansemusikken - gået tabt, for middelaldermennesket måtte klare sig med en god hukommelse, når nyt skulle læres og gammelt gengives.

Den ældste verdslige nordiske melodi, som er nedskrevet med noder, er folkevisen "Drømte mig en drøm i nat".

Melodien, som i mange år blev brugt som pausesignal i Danmarks Radio, er skrevet som afslutning på Skånske Lov fra 1300-tallet.

Instrumenter i middelalderen

Middelalderens musikinstrumenter var meget forskellige - også inden for de forskellige instrumentgrupper.

Som regel var der tale om hjemmelavede instrumenter, der ikke krævede nogen større håndværksmæssig kunnen eller teknisk indsigt.

En egentlig systematisering og dannelse af instrumentfamilier fandt først sted i 1500-tallet.

Det mest brugte »instrument« i middelalderen var både i verdslig og kirkelig henseende den menneskelige stemme.

Blæseinstrumenter

Omfatter forskellige typer fløjter, som f.eks. énhånds-, blok- og tværfløjte samt rørbladsinstrumenter som skalmejer, horn- og sækkepiber.

Horn og trompeter hører også til denne gruppe.

Strenginstrumenter

Strygere som rebek, fidel, énstrengsinstrumentet trumscheit og drejelire hører til denne gruppe samt knipseinstrumenterne lut, harpe, lyre, guitar og monochord.

Men der er også hakkebrættet, hvor strengene slås an med en metalske.

Slagtøj

Middelalderens slagtøj omfatter tambourin, pauker, bjælder, bækken, triangel, klokker, klappere, rangler og mange forskellige trommer.

Orgel

Orglet fandtes både som et standorgel og som et bærbart instrument. I slutningen af middelalderen begynder cembaloet at dukke op. Men cembaloet forbindes i højere grad med renæssancen.

Fidel

Middelalderens strygeinstrumenter var forløbere for den moderne violin. Fidlen blev brugt af trubadurer til at akkompagnere sang og dans enten ved brug af bue eller fingerknips på strengene.

Fidlen optræder ret ofte på kalkmalerier i de danske middelalderkirker.

Horn

Hornet har været kendt i Europa siden oldtiden, hvor det har været brugt, fortrinsvist til jagt og rituelle handlinger. I Middelalderen har det været brugt til folkelig musik samt jagt og militære handlinger. Hornet har været lavet af forskellige materialer såsom dyrehorn, keramik, træ og forskellige metallegeringer. Et horn kan være buet og konisk, og lyden frembringes ved vibrationer af spillerens læber.

Tromme

I middelalderen var trommen ligesom i dag et ledsagerinstrument.

I datiden blev trommen forbundet med fløjten, og i 1492 proklamerede Paven, at alle, der spillede fløjte og tromme, endte i helvede.

Kombinationen var i sandhed djævlens instrumenter.

Stortrommen var lavet af fyrretræs-stave, som var limet sammen med benlim.

Lyren

Lyren kendes langt tilbage i forhistorisk tid i Vestasien og Ægypten. I Europa stammer de ældste afbildninger af lyren fra Kreta ca. 1700-1800 f.kr. I Skandinavien er der også arkæologisk belæg for lyren, der blev lavet af asketræ og påsat tarmstrengene. Lyren kan ofte findes på middelalderens kalkmalerier.

Rebek

Rebekken er udviklet af det arabiske instrument »rebab« og kendes i Europa fra det 9. århundrede. Det havde et lille pæreformet lydlegeme med hvælvet bund i et stykke.

Halsen var kort, og mange instrumenter havde dekorative lyd huller. Rebekken kan knipses eller stryges med bue.

Sækkepibe

Sækkepibens historie fortaber sig i det uvisse, men den er beslægtet med de blæseinstrumenter, hvor hele

rørbladet indføres i munden. Sækkepiben kendes siden Roms storhedstid og er et udbredt folkemusikinstrument i Asien, Nordafrika og Europa. Den franske sækkepibe har et dobbelt rørblad som lyd giver, hvilket giver en kraftigere lyd, som gør den egnet til markedsfester og optog. Den svenske sækkepibe er en tidligere model med et enkelt rørblad i melodipiben.

Drejelire

Drejeliren er en mekanisk violin, som har været kendt i Europa siden den tidlige middelalder. Dens strenge sættes i svingninger af et roterende hjul og afkortes ved hjælp af et tastatur. De fleste drejelirer har en eller flere konstant klingende bardunstreng. Drejeliren benyttes også i dag i folkelige musikalske sammenhænge, hvor gamle instrumenter spiller op til nutidens instrumenter.

Skalmeje

Træblæseinstrumentet er en forløber for vore dages obo, og den er meget let at konstruere. Det dobbelte rørblad giver den kraftige tone, som gør instrumentet egnet til markedspladser og optog. Skalmejen spiller efter samme princip som melodipiben i sækkepiben.

Fløjte

I Europa er fløjten velkendt fra arkæologiske billedlige og skriftlige overleveringer. Hvornår fløjten dukkede op, er et åbent spørgsmål, men man ved, at de fleste fløjter har været lavet af skinnebenskogler fra får og geder samt rørknogler fra diverse fugle.

Jødeharpe

Det primitive og gamle folkelige instrument, er kendt over hele verden. Tonen angives af en elastisk ståltunge, som er fastgjort på en lille nøgleformet ramme. Lyden frembringes ved knipsning, og instrumentet holdes ved og delvis inden i munden. Det er mundhulen, der får lyden frem via forandringer i mundstillingen.

Udgiver

Europæisk Middelalder Festival
Horsens Kommune
Rådhusstorvet 4
DK 8700 Horsens
Tel.: +45 76 29 23 10
E-mail: middelalderfestival@horsens.dk
www.middelalderfestival.dk
Foto: Hartmann Schmidt Fotografi

Layout & Tryk:
Kulturafdelingen,
Horsens Kommune 2011.

Tekst: Mikkel Haaning/Vibeke Juul/Jette Regnarsson

